

INTERVIEW

Eva Nyst

e.nyst@medischcontact

@medischcontact

ARTS VERVOLGD VOOR EUTHANASIE
WILSONBEKWAME DEMENTIEPATIËNT

**‘Tuchtzaak
én strafzaak
tegelijk is
ondoenlijk’**

ERIK VAN 'T WOUDE

Specialist ouderengeneeskunde Marinou Arends werd aangeklaagd voor moord, maar ontslagen van rechtsvervolging. Ze vertelt over haar ervaringen met dit eerste strafproces in de geschiedenis van de euthanasiewet.

Bijna alle mensen die worden opgenomen in een verpleeghuis gaan alleen al door de opname vooruit. Ze knappen op van de rust, regelmaat en reinheid en de professionele aanpak van een team gespecialiseerde artsen en psychologen, ergotherapeuten, fysiotherapeuten en logopedisten met een scala aan behandelmogelijkheden.' Marinou Arends maakte in de tien jaar dat ze als specialist ouderengeneeskunde in het verpleeghuis werkte niet vaak mee dat een nieuwkomer ondanks al deze zorg binnen een paar weken zijn draai niet vond. Nog minder vaak zag ze dat zo iemand ook een schriftelijke wilsverklaring had. En februari 2016 zag ze voor het eerst een patiënt die niet kon wennen, daarbij een euthanasieverklaring bleek te hebben én die aan de zorgvuldigheidseisen van de euthanasiewet voldeed. Met de beoordeling van twee SCEN-artsen, goedkeuring van de echtgenoot en wettelijk vertegenwoordiger van de patiënt en unanieme instemming van haar team in verpleeghuis Florence in Den Haag verleende Arends euthanasie aan deze diepdemente 74-jarige op basis van haar schriftelijke wilsverklaring. Deze vierde euthanasie in haar loopbaan zou de eerste strafzaak worden in de geschiedenis van de euthanasiewet.

Als een mitrailleur

De gemeentelijk lijkschouwer stuurt de meldingsformulieren van deze euthanasie op 22 april 2016 naar de Regionale Toetsingscommissies Euthanasie (RTE). Vier maanden later wordt Arends uitgenodigd voor een gesprek. De jurist van de commissie stelt anderhalf uur 'vragen als uit een mitrailleur in een verhoor, geen gesprek'. Het treft haar dat de medicus uit de commissie dit gadeslaat zonder een poging te doen om een brug tussen het medische en juridische domein te slaan. De RTE had tevoren drie punten benoemd die ze wilden bespreken. 'Maar het gesprek ging veel verder. Ik voelde me overdonderd.' Dan volgt wat achteraf bezien het emotionele dieptepunt in haar proces zal zijn. Het oordeel van de RTE luidt: onzorgvuldig. De schriftelijke wilsverklaring rammelde, vond de commissie, en daarbij had Arends een grens overschreden met de toediening van Dormicum in de koffie en toen ze doorging terwijl de patiënt een terugtrekkende beweging maakte. Arends weet dat zo'n oordeel altijd wordt doorgestuurd aan inspectie en Openbaar Ministerie. 'De grond zakte onder mijn voeten

weg. Ik vreesde een gevangenis van binnen te zien. Ik denk dat mensen niet goed weten wat zoiets voor een arts betekent. Het voelde alsof mijn deskundigheid in twijfel werd getrokken. Pas na vier dagen won mijn verstand het weer van mijn gevoel.'

Niet erg op de hoogte

Arends herpakt zich. Om te beginnen spreekt ze de eerste geneeskundige van Florence. Arends heeft nooit een tuchtclacht gehad, maar in Florence hebben ze – met 1100 bedden en 24 artsen – die ervaring wel en is er een korte lijn met een tuchtrechtadvocaat. Vanaf het begin laat deze advocaat weten dat ze Arends niet kan ondersteunen in een eventuele strafzaak omdat dit een ander rechtsgebied is. Daarom wordt ook een strafrechtadvocaat benaderd. 'Tegelijk had ik een gesprek met de voorzitter van de raad van bestuur. Hij heeft direct gezegd dat de financiën via Florence zouden worden opgelost. Dat was een enorme opluchting.' Geflankeerd door haar advocaat volgt voor Arends voorjaar 2017 een 'prettig gesprek' bij de inspectie en in augustus een 'oppervlakkig verhoor' door het OM. 'De verbalisanten waren niet erg op de hoogte van de materie. Ik had niet het gevoel dat ik tegenover hen duidelijk kon maken hoe je als arts denkt.' Vlak voor het SCEN-congres op 22 november dat jaar wordt bekend dat er een tuchtzaak komt en dat strafrechtelijk onderzoek is ingesteld. Alle sprekers refereren aan haar zaak. In de plenaire zaal hoort Arends OM-baas Rinus Otte zeggen dat de Hoge Raad zich over haar zaak moet uitspreken. 'Toen wist ik: dit wordt een lang verhaal.'

'De grond zakte onder mijn voeten weg'

Strafrechtelijk onderzoek

Het strafrechtelijk onderzoek tekent voor Arends het jaar 2018. Ze wil de officier van justitie persoonlijk leren kennen. 'Het maakt verschil of je een anonieme arts vervolgt of een mens die je kent. Dus ik heb moeite gedaan om alle regiezittingen en voorbereidingszittingen mee te maken.' Complicerende factor: Arends is direct na haar pensionering naar Duitsland verhuisd. Zo'n dertien keer rijden zij en haar man dat jaar op en neer naar Den Haag waar ze voor deze zaak een appartement hebben gekocht. 'Ik had een onderkomen nodig met een snelle internetverbinding en een werkplek, waar we elk ogenblik over konden beschikken. Want het OM

had de hebbelijkheid om op vrijdagmiddag vijf uur te laten weten dat ik op maandagochtend om negen uur aanwezig kon zijn. We zijn niet meer de jongste, mijn man is acht jaar ouder dan ik, het is acht uur rijden vanuit Duitsland en we hadden daarna een dag nodig om bij te komen.' Tijdens het interview opent Arends een kast in haar appartement: acht kleurige ordners op een rij. 'Deze dossiers staan ook in Duitsland, want ik moest altijd complete toegang hebben. Ik ben gestructureerd en nauwkeurig, daardoor is er nooit iets misgegaan.'

Arends mag meedenken met het OM over de getuigen-deskundigen. 'Ik was de enige arts tussen juristen. Wij denken anders, dat is nu eenmaal zo. Op de eerste zitting merkte ik al dat de officier van justitie intelligent was, maar niet zo op de hoogte van dementie. Het was dus belangrijk dat de juiste deskundigen kwamen. De juristen om mij heen moesten leren hoe dementie en wilsbekwaamheid werkt.' Een onbevooroordeelde deskundige vinden, bleek een klus. 'Acht hoogleraren hadden bijvoorbeeld mijn handelen al afgebrand in het NRC. Mijn advocaat en ik vonden dat geen geschikte deskundigen meer. En de 450 namen uit de 'Niet stiekem bij dementie'-petitie ook niet. Maar het OM vond mensen die zich hadden uitgesproken vóór mijn handelen weer ongeschikt. Dan houd je niet veel meer over. Dan blijkt dat dit land klein is. Ik heb daar heel veel uurtjes voor gegoogeld.'

'De angst dat de sluizen nu opengaan, is onzin'

Nodeloos kwetsend

De aanklacht van het OM heeft Arends als zuiver ervaren. 'Het was duidelijk wat ze de essentie van de zaak vonden. De inspectie daarentegen heeft er alles bijgesleept wat ze konden verzinnen. Ik vind dat ze daarmee nodeloos kwetsend zijn opgetreden.' Het dubbele traject van een tuchtzaak én een strafzaak is 'redelijkerwijs ondoenlijk', zegt Arends. 'Het geval wilde dat ik met pensioen was, waardoor ik er veel tijd aan kon besteden en altijd in de startblokken stond. Daarbij komt dat je je als arts kunt verzekeren tegen een tuchtzaak, maar tegen een strafzaak eigenlijk niet, want zo'n verzekering kost een fortuin. De rekening van mijn strafrechtadvocaat was iets meer dan een ton. Als dan hoger beroep en Hoge Raad volgen, ben je een paar ton kwijt en je kunt hooguit halve dagen werken. Wat was er gebeurd als ik zelfstandig gevestigd was geweest, of geen organisatie ach-

ter me had gehad die zo loyaal was en zoveel vertrouwen in me had dat ze het aandurften om financieel garant te staan? Ik heb aan overleden collega Nico Tromp uit Tuitjenhorn gedacht. Hij had een gezin en zag zich gesteld voor een proces dat een paar ton zou gaan kosten. Er is ook nog een ander punt. Belangrijk is dat je in het tuchtrecht je gedachtes en conclusies deelt. In het strafrecht ben je niet verplicht om mee te werken aan je veroordeling. Maar de tuchtzaak met alle informatie die je gegeven hebt, ligt direct bij de strafrechter. Daarmee kom je als verdediging in een ernstig benadeelde positie, zeker als een arts niet alleen voor euthanasie bestraft kan worden, maar ook voor moord.'

Bevrijding

De berisping van het regionaal tuchtcollege in juli 2018 valt Arends zwaar. De mogelijkheid dat dit oordeel dus ook een processtuk in een strafzaak wordt, geeft de doorslag om in hoger beroep te gaan. 'Als je niet in beroep gaat, erken je eigenlijk schuld', zegt Arends' advocaat. Maart 2019 maakt het Centraal Tuchtcollege er een waarschuwing van. 'Dat de tuchtcolleges niet hebben gezien dat ik conform de wet heb gehandeld, vond ik schokkend. Als je zo'n richtinggevend casus te beoordelen hebt, verdiep je dan goed in die wet. Ik hoop overigens dat het nieuwe standpunt waar de KNMG nu aan werkt conform de wet is en niet beperkter. Dat is belangrijk, want de tuchtrechter beroept zich op de veldnorm: de richtlijn van de KNMG. Dit betekent dat artsen in gevaar worden gebracht als dat standpunt krappere is dan de wet. Ik handelde binnen de grenzen van de wet, maar de tuchtrechter kon mij een waarschuwing geven op grond van deze KNMG-norm. Achteraf ben ik heel blij dat het strafrecht zich met de zaak heeft bemoeid. Dat heeft de zaak vlot getrokken. Otte heeft me in die zin een grote dienst bewezen. De uitspraak van de rechtbank voelde als een bevrijding.'

Hoewel de rechtbank u ontsloeg van rechtsvervolging en de Hoge Raad dat bekrachtigde, gaat de discussie over de zaak verder: artsen vrees een glijdende schaal of een lawine aan verzoeken. Ook zijn ze bang om onder druk te worden gezet. Wat zegt u tegen hen?

'Dat sprake is van een glijdende schaal is onzin. De wetgever heeft dit voorzien. De angst dat de sluizen nu opengaan, is ook onzin. Het gaat om een héél klein groepje mensen. De vrees dat artsen onder druk worden gezet is een gevoel, daar kun je als professional mee omgaan. Is het verzoek terecht maar wil je het niet doen, geef de vraag dan door aan een arts die dat wel wil. Een SCEN-arts en het Expertisecentrum Euthanasie kunnen helpen. Is de vraag niet terecht, dan kun je ook een SCEN-arts om hulp vragen hoe je dat kunt uitleggen. Ik heb natuurlijk veel vaker een euthanasieverzoek níét ingewilligd dan wel. Ik heb me nooit onder druk gezet gevoeld.'

MARINOU ARENDS

(Den Haag, 1950)

- 1978** artsexamen Leiden
- 1980-1981** huisartsopleiding Leiden
- 1981-1985** waarnemend huisarts
- 1985-2005** homeopathische praktijk
- 2005-2006** arts in verpleeghuis
- 2006-2008** opleiding specialist ouderengeneeskunde
- 2008-2016** specialist ouderengeneeskunde
- 2012-heden** SCEN-arts

Wat heeft het proces met u gedaan?

‘Bijna twee jaar lang waren er buiten het bestuur van Florence misschien nog zeven mensen op de hoogte. Dat was eenzaam. Steven Pleiter van Expertisecentrum Euthanasie mailde me via mijn advocaat dat hij me wilde steunen. Dat was prettig en zinvol. Ik ben lang anoniem gebleven, bang dat de pers mij zou belagen met camera’s bij mijn huis in Duitsland, waar men erg tegen euthanasie is. Er zijn mensen die denken dat ik een activist ben, dat ik op een proces heb aangestuurd. Niets is minder waar. Ik ben een arts die patiëntencontact het leukste vindt. Dit is me overkomen, ook omdat ik transparant werk. Maar deze hele procesgang heeft invloed op mij gehad. Ik heb over mezelf geleerd. Zo wist ik niet dat ik in het openbaar kon spreken. En ik merk dat ik me nu wel wil inzetten om de puntjes op de i te zetten en te zorgen dat mogelijk blijft, wat wettelijk mogelijk is. Ik zou de KNMG willen vragen om een richtlijn voor dementie bij wilsonbekwame patiënten, met adviezen over motivering, wilsbekwaamheid, sedatie en dergelijke. En ik heb een boek over mijn proces geschreven, daarvoor zoek ik nog een uitgever.’

U bent geroemd om uw transparantie. Zou u dat artsen aanraden?

‘Ik heb een rapport ingeleverd waarvan het OM tegen me zei dat ze het nooit meer zo transparant zouden krijgen. Maar

die transparantie is tegen me gaan werken. Ik heb alles op een presenteerblaadje aangeboden. Dat zou ik artsen nooit adviseren. Bij de uitvoering heb ik bijvoorbeeld gemeld dat er een probleem met de sedatie ontstond. Ik had geen richtlijn over dosering en toedieningsweg en ik was niet tevreden over hoe ik dat had gedaan. Ook sloeg mevrouw haar ogen op. Pas later heb ik van collega’s gehoord dat zo’n reflex vaker optreedt – men houdt dat blijkbaar voor zich. Ik schrok en wist even niet hoe verder te gaan. Er moet een meldpunt komen waar we deze problemen kunnen melden, want via de toetsingscommissie – zoals ik naïef deed – is dat gevaarlijk. De geneeskunde gaat alleen vooruit doordat we moeilijkheden transparant delen en samen een oplossing zoeken.’ ■

Arends’ advocaat Robert-Jan van Eenennaam schrijft op pagina 18 e.v. dat het arrest van de Hoge Raad het medisch-professioneel oordeel van de arts leidend maakt. Saskia Bolte-Knol van het Openbaar Ministerie benadrukt op pagina 20 e.v. dat een arts moet kunnen motiveren waarom hij een euthanasie zorgvuldig vindt.

web

Onder dit artikel op de website staat de tijdslijn van deze zaak met alle artikelen, oordelen en documenten.